

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.371

В.В. Бондаренко, канд. пед. наук, доцент

(Харківський національний автомобільно-дорожній університет)

О.М. Яценко (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Необхідність формування лідерських якостей майбутніх менеджерів зумовлена зростанням потреби у сучасних керівниках нового типу, ефективних і конкурентоздатних на ринку праці. Ця тенденція повинна враховуватися під час підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. У статті розглянуто питання оптимізації навчального процесу з підготовки майбутніх менеджерів. Автори наголошують на необхідності формування лідерських якостей у майбутніх менеджерів за допомогою системи конкретних педагогічних умов.

Ключові слова: психолого-педагогічна підготовка, менеджер, лідерські якості, педагогічні умови, оптимізація процесу навчання.

Необходимость формирования лидерских качеств будущих менеджеров обусловлена возрастанием потребности в современных руководителях нового типа, эффективных и конкурентоспособных на рынке труда. В статье рассмотрены вопросы оптимизации учебного процесса по подготовке будущих менеджеров. Авторы акцентируют внимание на необходимости формирования лидерских качеств у будущих менеджеров при помощи системы конкретных педагогических условий.

Ключевые слова: психолого-педагогическая подготовка, менеджер, лидерские качества, педагогические условия, оптимизация процесса обучения.

The necessity to form leader's qualities of the future managers is determined by the increased need for modern managers of the new type, effective and capable of competing in the labour-market. This tendency must be counted in the future specialists' preparation at institutions of higher education. The article deals with the questions of optimizing the process of teaching future managers. The authors stress the necessity of creating future managers' leadership qualities with the help of particular pedagogical conditions.

Key words: psychological and pedagogical preparation; manager; leadership qualities; pedagogical conditions; optimizing the process of teaching.

Вступ.

Після закінчення навчання й отримання диплому про вищу освіту майбутні керівники, вступаючи на посаду, а деякі, вже попрацювавши певну кількість років, відчувають нестачу знань саме з психології управління людьми та найчастіше стикаються з проблемами психолого-педагогічного характеру. На наш погляд проблема криється в особливостях підготовки під час отримання спеціальності, а саме, у недостатній кількості годин, відведених на психолого-педагогічну підготовку й нестачу відповідних дисциплін, у процесі вивчення яких, у майбутніх менеджерів, систематично й цілеспрямовано формувалася б система знань, умінь та навичок, необхідних менеджеру та якості, які б допомагали ефективно керувати людьми.

Актуальність проблеми полягає у виборі та дослідженні оптимальних педагогічних умов, які б забезпечили успішність формування у майбутніх менеджерів лідерських якостей.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що питанню дослідження педагогічних умов в різних аспектах педагогічної науки приділяли увагу О.В. Артеменко, Н.В. Житник, О.В. Куклін, Р.І. Лозовська, С.В. Погребняк, О.Г. Романовський, І.К. Серьогіна, Л.Б. Служинська, В.Д. Стасюк та інші.

Основна частина.

Педагогіка вищої школи педагогічними умовами вважає сукупність заходів (способів), що забезпечують досягнення студентами та викладачами певного рівня діяльності [1]. І.К. Серьогіна вважає педагогічні умови тим середовищем, в якому стає можливим будь-який процес, а розробка та впровадження їх у практику вищої школи дозволяє без значних витрат матеріальних засобів та зусиль отримати максимальний педагогічний ефект [2].

З іншого боку, педагогічні умови є формою педагогічної діяльності з метою формування висококваліфікованих фахівців, забезпечуючи при цьому виконання державного стандарту з освітньої діяльності [3].

Багато вчених приділяли увагу визначенню педагогічних умов для формування лідерських якостей. Так О.М. Кін вважає, що це можливо в умовах студентського самоврядування [4], О.О. Долгопол – навчання та самонавчання [5], С.М. Тарасова під час створення спецкурсу «Лідер», де пропонує впровадження інтерактивних методик з використанням «Тестів» самоконтролю [6].

Спираючись на попередній досвід та на власні дослідження ми виділили наступний комплекс педагогічних умов, котрі б у сукупності забезпечили оптимальні можливості формування лідерських якостей у майбутніх менеджерів під час психолого-педагогічної підготовки, а саме:

- 1) створення ситуації успіху в майбутніх менеджерів у процесі навчальної діяльності;
- 2) наявність викладачів-лідерів, які б під час навчально-пізнавального процесу особистим прикладом сприяли формуванню лідерських якостей студентів;
- 3) оптимізація змісту курсу дисципліни «Менеджмент» з метою створення умов для самовдосконалення майбутніх менеджерів-лідерів.

Чим краще будуть створені та підготовлені умови, тим кращими будуть результати професійної діяльності викладача, що впливають на рівень сформованості лідерських якостей майбутніх менеджерів.

Розглянемо детальніше кожен з цих умов.

Створення ситуації успіху в майбутніх менеджерів у процесі навчальної діяльності.

Однією із найважливіших умов для формування лідерських якостей майбутніх менеджерів ми вважаємо створення на лекційних та практичних заняттях ситуацій успіху. За визначенням І.І. Русинка «успіх – це послідовне досягнення визначених особистих цілей, до яких людина ставиться серйозно» [7, с.338]. І.К. Серьогіна вбачає у створенні ситуації успіху можливість досягти значних результатів як одному студентові, так і всьому колективові, тому що вона є «суб'єктивним психічним станом задоволення, наслідком фізичного або морального напруження виконавця справи» [2, с.156]. На думку І.Д. Бежа почуття успіху відіграє ключову роль у психічному розвитку індивіда, оскільки воно безпосередньо пов'язане з його природною активністю як основою породження всіх майбутніх видів діяльності й життєдіяльності загалом. Це почуття якраз братиме участь у формуванні та розвитку людини як особистості, адже визначатиме мотиваційну систему як його рушійну силу [8].

Ми вважаємо, що успіх повинен стати джерелом натхнення та ціннісною метою в роботі менеджерів-лідерів, а створене ними середовище успіху – необхідною умовою ефективної роботи управління та всього колективу. Створюючи відповідні педагогічні умови ми передбачаємо тісну творчу взаємодію викладача і студента, під час якої студенту буде надаватися можливість відчувати радість хоча б найменшої перемоги над самим собою та спостереження зростання професійної досконалості, а викладачеві – можливість проектування та корегування відповідних ситуацій та застосування індивідуального підходу до кожного студента. Для досягнення цієї мети підготовка до практичних і лекційних занять та їхнє проведення повинно відбуватися у декілька етапів:

- діагностика сформованості існуючих лідерських якостей студентів;
- моделювання майбутніх ситуацій із врахуванням можливих відхилень; налаштування студентів на перспективу обов'язкового досягнення успіху та перемоги над собою;
- створення системи мотивації необхідності досягнення успіху та подолання труднощів під час майбутньої професійної діяльності;
- організація діяльності студентів на цілеспрямоване подолання труднощів;
- співпраця викладача і студента у створеному відповідному емоційному та етичному просторі;
- оцінка й аналіз сформованих якостей, обов'язкове позитивне підкріплення хоча б найменших досягнень;
- обговорення перспективи та етапів подальшої роботи.

За нашим очікуванням створення ситуації успіху в майбутніх менеджерів дозволить змістити акценти з фізичного, інтелектуального напруження, що виникає під час навчальної діяльності, на емоційне задоволення від процесу отримання знань, яке слугуватиме домінуючим мотиваційним компонентом та орієнтиром майбутньої управлінської діяльності керівника-лідера.

Наявність викладачів-лідерів, котрі б під час навчально-пізнавального процесу особистим прикладом сприяли формуванню лідерських якостей студентів.

Сутність цієї умови полягає в необхідності наявності викладачів-лідерів, які б власним прикладом сприяли формуванню лідерських якостей майбутніх керівників. Під визначенням викладач-лідер ми розуміємо високодуховного, високоосвіченого професійного фахівця-педагога, зі сформованими лідерськими якостями: ініціативністю, здатністю до професійної творчості, до самопізнання, розвиненою емпатією, якому притаманні якості професійної компетентності, який має за норму постійне самовдосконалення, шляхом дотримання принципу навчання впродовж життя. Завдяки лідерським якостям такий викладач зможе привертати та утримувати увагу студентів, спрямовувати їхні зусилля на розв'язання складних проблем, зацікавлювати та завойовувати довіру, знаходити творчі шляхи розвитку управлінських ситуацій, вести переговори та долати конфлікти.

Для досягнення поставленої мети, на нашу думку, викладач-лідер повинен:

- усвідомлювати власну значущість і відповідальність за результати свого педагогічного та виховного впливу;
- використовувати у своїй діяльності останні досягнення науки і техніки та залучати до педагогічного процесу емпіричні дослідження;
- постійно працювати над собою, підвищувати свій професійний, культурний, особистісний і педагогічний рівень;
- реалізовувати себе в певних видах діяльності;
- мати високий рівень комунікативних здібностей.

Завдання кафедри полягає у здійсненні відповідного професійного спрямування роботи викладача. Цьому сприятиме проведення тематичних конференцій, круглих столів, психологічних тренінгів, дискусій, відкритих занять. Важливим елементом є організація можливості постійного професійного самовдосконалення та створення умов для підвищення кваліфікації.

Оптимізація змісту курсу дисципліни «Менеджмент» з метою створення умов для самовдосконалення майбутніх менеджерів-лідерів.

Самостійні форми роботи студентів наразі стають найбільш актуальними, адже згідно закону України «Про вищу освіту» [9] від 01.07.2014 № 1556-VII, з 1 вересня 2015 року зменшується максимальне навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника. Це, у свою чергу, запускає процес перегляду навчальних планів і збільшення часу на самостійну роботу студентів.

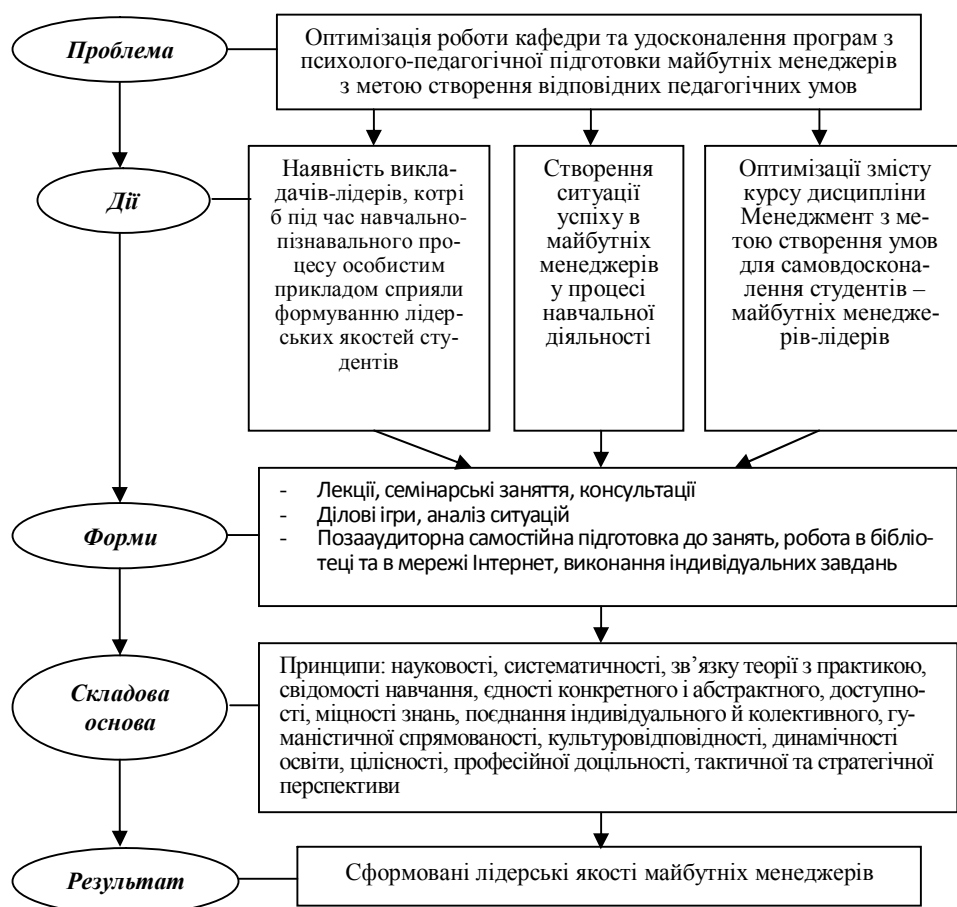
Під самовдосконаленням майбутнього менеджера ми розуміємо свідоме прагнення особистості виробити духовно-моральні, вольові, психологічні, фізичні або професійно значущі якості, необхідні керівнику-лідеру в майбутній управлінській діяльності шляхом самопізнання, самоствердження та завдяки відповідним активним діям в умовах, створених під час навчання у ВНЗ (у процесі психолого-педагогічної підготовки).

Необхідність створення умов для самовдосконалення майбутніх менеджерів у системі педагогічних умов задля формування в них лідерських якостей ми аргументуємо тим, що:

- самовдосконалення – необхідна складова професійної компетентності успішного керівника-лідера;
- існуючі програми дисципліни «Менеджмент» у підготовці менеджерів не відображають достатнім чином створення умов, які б передбачали самовдосконалення та ознайомлення студентів з його теоретичними та практичними основами;
- у рамках створення умов для самовдосконалення викладач має нагоду найкращим чином реалізувати конкурентне прагнення студента бути кращим.

Варто також зазначити, що створені педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх менеджерів будуть максимально ефективними у випадку дотримання певних принципів навчання та виховання.

Аналіз наукової літератури та власні спостереження дозволили нам скласти модель застосування педагогічних умов в навчальному процесі ВНЗ, яку показано на рисунку 1.

Рисунок 1 – Модель застосування педагогічних умов у навчальному процесі ВНЗ.

На нашу думку, саме комплекс цих педагогічних умов найефективніше сприятиме формуванню лідерських якостей майбутніх менеджерів.

Висновки.

Формування лідерських якостей майбутніх менеджерів повинно складати цілісну систему, а ефективне її функціонування стане запорукою успішного професійного становлення майбутніх фахівців. Цьому сприятиме, на нашу думку, комплекс виділених нами і обґрунтованих педагогічних умов. Застосовані у поєднанні з сучасними принципами і методами педагогіки, вони стануть основою процесу психолого-педагогічної підготовки майбутніх менеджерів з метою формування у них лідерських якостей.

Перспективи подальших досліджень. Звісно, авторами не розкрито усіх проблем формування лідерських якостей майбутніх менеджерів. Подальших досліджень потребує оптимізація всієї системи вищої освіти, що відповідатиме сучасним вимогам ринку праці й інтеграційним процесам України до Європейської спільноти.

Список літератури

1. Артеменко О.В. Педагогічні умови розвитку професійної успішності майбутнього вчителя-філолога // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 24 (77). – С. 65-71.
2. Серьогіна І.К. Педагогічні умови розвитку та саморозвитку студентів у процесі професійної підготовки у ВНЗ // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2011. Вип.32. – С.151 – 157.
3. Служинська Л.Б. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 23 (76). – С. 446 – 452.
4. Кін О.М. Роль студентського самоврядування у формуванні лідерських якостей особистості студента // Педагогіка та психологія : Зб. наук. пр. – Харків, 2011. – Вип.40. – Ч.1 – С.57 – 65.
5. Долгопол О.О. Вибір методів навчання для розвитку лідерських якостей у молодших спеціалістів з ресторанного бізнесу // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 24 (77). – С. 338 – 343.
6. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності // Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. – Кіровоград, 2006. – 21 с.
7. Русинка І.І. Виховання певних якостей особистості як запорука досягнення нею життєвого успіху // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 25 (78). – С. 337 – 339.
8. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
9. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>

References

1. Artemenko, O.V. (2012). Pedagogichni umovy rozvytku profesinoi uspichnosti maibutnogo vchytelia-filologa // Pedagogika formuvania tvorchoi osobystosti u vyshchii i zagalnoosvitnii shkolakh (Pedagogy of creative personality forming at higher and secondary schools). Zbirnyk naukovykh prac. Vol. 24, no. 77, pp. 65-71.

2. Seriogina, I.K. (2011). Pedagogichni umovy rozvytku ta samorozvytku studentiv u procesi profesiinoi pidgotovky u VNZ // Pedagogika vyshchoi ta serednoi shkoly (Pedagogy of higher and secondary schools). Zbirnyk naukovykh prac. Vol. 32, pp.151-157.
3. Slugynska, L.B. (2012). Pedagogichni umovy pidgotovky maibutnih menedzheriv-ekonomistiv do profesiinoi samorealizacii // Pedagogika formuvania tvorchoi osobystosti u vyshchii i zagalnoosvitnii shkolakh (Pedagogy of creative personality forming at higher and secondary schools). Zbirnyk naukovykh prac Vol. 23, no. 76, pp. 446-452.
4. Kin, O.M. (2011). Rol studentskogo samovriaduvannia u formuvanni liderskykh yakostei osobystosti studenta // Pedagogika ta psykholohiia. (Pedagogy and Psychology).Zbirnyk naukovykh prac. Vol.40, part 1, pp. 57-65.
5. Dolgopol, O.O. (2012). Vybir metodiv navchannia dlia rozvytku liderskykh yakostei u molodshykh specialistiv z restorannogo biznesu // Pedagogika formuvania tvorchoi osobystosti u vyshchii i zagalnoosvitnii shkolakh. (Pedagogy of creative personality forming at higher and secondary schools). Zbirnyk naukovykh prac. Vol. 24, no. 77, pp. 338-343.
6. Tarasova, S.M. (2006). Formuvannia u maibutnih menedzheriv finansovo-ekonomichnogo profilu gotovnosti do upravlinskoï diialnosti // Thesis abstract for Cand. Sc. (Pedagogic.). Kirovograd. Ukraine.
7. Rusynka, I.I. (2012). Vykhovannia pevnykh yakostei osobystosti yak zaporuka docia-gnennia neiu zhyttevogo uspihu // Pedagogika formuvania tvorchoi osobystosti u vyshchii i zagalnoosvitnii shkolakh (Pedagogy of creative personality forming at higher and secondary schools). Zbirnyk naukovykh prac. Vol. 25, no. 78, pp. 337-339.
8. Bekh, I.D. (2006). Vykhovannia osobystosti: Skhodzgennia do dukhovnosti. Kyiv.Ukraine.
9. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>

